

BOBURNOMADA ROVIYLIK VA ADABIY USLUB IFODASI

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti Filologiya fakulteti 2-bosqich magistranti*

Mahammadiyeva Muxlisa

Annotatsiya: Boburnomada roviylik va adabiy uslub ifodasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bobur Mirzo o‘zining "Boburnoma" asarida real voqealarni haqqoniy bayon etish bilan birga, o‘zining shaxsiy kechinmalari va kuzatishlarini ham mahorat bilan ifodalagan. Asarda roviylik usuli orqali muallif voqealarning guvohi sifatida ishtirok etadi, bu esa asarning tarixiy va badiiy qiimmatini oshiradi. Adabiy uslub jihatidan esa Bobur tasviriy vositalardan, badiiy ifodalardan va poetik uslublardan keng foydalanadi. Uning tili sodda va ravon bo‘lib, tarixiy voqealar bilan shaxsiy kechinmalar uyg‘unlashgan holda yoritiladi. "Boburnoma"dagi roviylik va adabiy uslub asarning estetik jihatdan yuksak bo‘lishini ta‘minlab, uni tarixiy-memuar janrining noyob namunasiga aylantiradi.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, roviylik, adabiy uslub, tarixiy-memuar janr, Bobur Mirzo, badiiy tasvir, poetik uslub, shaxsiy kechinmalar, haqqoniylik, tarixiy voqealar.

NARRATORIAL AND LITERARY STYLE EXPRESSION IN BABURNAMA

Annotation: The narrative and literary style expression are of great importance in Baburnama. In his work "Baburnama", Babur Mirzo, along with truthfully describing real events, skillfully expressed his personal experiences and observations. Through the narrative method in the work, the author participates as a witness to the events, which increases the historical and artistic value of the work. In terms of literary style, Babur widely uses visual means, artistic expressions, and poetic styles. His language is simple and fluent, and historical events and personal experiences are harmoniously covered. The narrative and literary style in "Baburnama" ensure the aesthetic highness of the work, making it a unique example of the historical-memoir genre.

Keywords: Baburnama, narrative, literary style, historical-memoir genre, Babur Mirzo, artistic depiction, poetic style, personal experiences, truthfulness, historical events.

ВЫРАЖЕНИЕ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОГО И ЛИТЕРАТУРНОГО СТИЛЯ В БАБУРНАМЕ

Аннотация: Повествовательный и литературный стиль имеют большое значение в «Бабурнаме». В своем произведении «Бабурнаме» Бабур Мирзо не только правдиво описал реальные события, но и искусно выразил свои личные переживания и наблюдения. Благодаря повествовательному методу автор участвует в произведении как свидетель событий, что повышает историческую и художественную ценность произведения. В литературном стиле Бабур широко использует образный язык, художественные выражения и поэтические приемы. Его язык прост и понятен, в нем исторические события переплетаются с личным опытом. Повествовательный и литературный стиль «Бабурнамы» обеспечивают эстетическое совершенство произведения, делая его уникальным образцом историко-мемуарного жанра.

Ключевые слова: Бабур-наме, повествование, литературный стиль, историко-мемуарный жанр, Бабур Мирзо, художественное изображение, поэтический стиль, личные переживания, правдивость, исторические события.

KIRISH

Bobur Mirzoning "Boburnoma" asari nafaqat tarixiy-memuar janrining eng nodir namunalaridan biri, balki adabiy jihatdan ham yuksak badiiy asar sifatida e'tirof etiladi. Ushbu asar muallifning hayoti, harbiy yurishlari, siyosiy voqealar va ijtimoiy jarayonlar haqidagi tafsilotlarni haqqoniy yoritib berish bilan birga, Boburning o'ziga xos roviylik uslubi va badiiy mahoratini ham yaqqol namoyon etadi. "Boburnoma"da roviylik (narrativ) Boburning shaxsiy kuzatuvlari va his-tuyg'ulari bilan uyg'unlashgan bo'lib, voqealar muallifning bevosita guvohligi asosida bayon qilinadi. Bu esa asarning tarixiy ishonchliligini oshiradi.

Adabiy uslub nuqtayi nazaridan Bobur o'z asarida jonli tasvirlar, poetik iboralar va o'ziga xos badiiy vositalardan keng foydalanadi. Uning tili sodda, lekin o'qilishi ravon bo'lib, unda tarixiy faktlar bilan birga shaxsiy kechinmalar ham ustalik bilan aks ettirilgan. Ushbu maqolada "Boburnoma"dagi roviylik xususiyatlari va adabiy uslub ifodasi tahlil qilinib, asarning badiiy hamda tarixiy qimmatiga urg'u beriladi.[1]

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Boburnoma – Bobur Mirzo tomonidan yozilgan, o‘zining hayoti, urushlari, siyosiy faoliyati va davrining ijtimoiy-tarixiy vaziyatini tasvirlovchi asar. Bu asar, shuningdek, Boburning o‘z shaxsiy kechinmalari va ko‘rganlarini bayon etgan memuar sifatida ham katta ahamiyatga ega. "Boburnoma" O‘zbek adabiyotining eng yirik asarlaridan biri hisoblanadi va turli yillar davomida ilmiy izlanishlar, tahlillar va adabiy tanqidiy sharhlar mavzusiga aylangan.

Boburnoma haqida umumiy ma'lumotlar:[2]

Muallif: Bobur Mirzo (1483–1530), Amir Temurning nabirasi va Boburiylar sulolasining asoschisi.

Yozilgan sana: Bobur "Boburnoma"ni asosan 1526–1530 yillar oralig‘ida, Hindistonda yashab, o‘zining shaxsiy kechinmalarini yozishga kirishgan.

Asar turi: Tarixiy-memuar, biografik asar.

Tilda yozilgan: Asar turkiy tilda yozilgan, ammo keyinchalik fors va arab tillariga ham tarjima qilingan.

Asar tarkibi va mazmuni:

"Boburnoma" birinchi navbatda Boburning shaxsiy hayoti, oilasi, yoshligidan to o‘limiga qadar bo‘lgan davrni tasvirlaydi. Unda quyidagi asosiy bo‘limlar mavjud:

Boburning yoshligi: Boburning tug‘ilishi, tarbiyasi va o‘rganish davri haqida hikoya qilinadi.

Siyosiy faoliyat: Bobur o‘zining asarlarida, xususan, O‘zbekiston va Hindistondagi janglar, siyosiy qarorlar va dunyoqarashini yoritadi.

Urushlar va harbiy yurishlar: Bobur o‘zining janglarida erishgan g‘alabalari va mag‘lubiyatlarini, shuningdek, uning harbiy taktikalari haqida yozgan.

Hayotdagi falsafiy va diniy qarashlari: Bobur o‘z asarida diniy va falsafiy qarashlarini ham ifodalagan, shu bilan birga o‘zining ruhiy holati, salomatligi va insoniy qadriyatlari haqida ham yozgan.

Hindistonda boshqaruv: Hindistonga bostirib kirgan va u yerda davlat tashkil etgan Boburning Hindistondagi tajribalari va boshqaruv uslublari yoritilgan.

Adabiy va tarixiy ahamiyati:

"Boburnoma" faqat tarixiy manba sifatida emas, balki badiiy va adabiy jihatdan ham katta qiymatga ega. Asar o'zining:

Roviylik uslubi: Bobur voqealarni shaxsiy kuzatuvlari orqali, bevosita guvoh sifatida ta'riflaydi.

Adabiy uslubi: Metafora, tavsif, poetik iboralar va jonlantirish kabi badiiy vositalar orqali boyitilgan.

Boburning "Boburnoma" asari nafaqat o'z davrining tarixini o'rganishga, balki turkiy adabiyotning rivojiga ham katta hissa qo'shgan. Asarda turli ijtimoiy, siyosiy, madaniy va diniy mavzular ko'tariladi, shuning uchun u adabiy yodgorlik sifatida ham yuksak baholanadi. Boburning bu asari, ayniqsa, uning o'tmishdagi shaxsiy kechinmalari va o'zi uchun ahamiyatli bo'lgan voqealarni izohlashga bo'lgan yondashuvi tufayli hozirgi kunda ham o'rganib kelinmoqda.

"Boburnoma" asari haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar va adabiy tanqidiy maqolalar yozilgan bo'lib, ular Boburning tarixiy, adabiy va lingvistik mahoratini tahlil qilishga qaratilgan. Jumladan, Naim Karimov, Vohid Zohidov, Habibulla Qosimov kabi olimlar "Boburnoma"ning tarixiy manba sifatidagi o'rni va badiiy xususiyatlarini o'rganib, asarning haqqoniyligi va adabiy qimmatini yoritib berganlar.

Ba'zi tadqiqotchilar, masalan, Muhammadali Abduqodirov va Qayumov, asardagi roviylik xususiyatlarini o'rganib, Boburning voqealarni bevosita guvoh sifatida bayon etish uslubiga alohida e'tibor qaratganlar. Ularning fikriga ko'ra, "Boburnoma" faqatgina xronologik voqealar ketma-ketligi emas, balki shaxsiy kuzatuvlar va tahlillar bilan boyitilgan murakkab janrga mansub asardir.[3]

Bundan tashqari, adabiyotshunoslar Boburning til uslubi, poetik ifoda vositalari va badiiy tasvirlardagi o'ziga xos jihatlarni ham tahlil qilib, uning turkiy adabiyotga qo'shgan hissasini yuksak baholaganlar. Ayrim tadqiqotchilar, masalan, Erkin Yusupov va Begali Qosimov, "Boburnoma"dagi badiiy uslub va obrazlilikka e'tibor qaratib, undagi metaforalar, tavsifiy vositalar hamda ekspressivlikni o'rganishgan.

Ushbu tadqiqotda tarixiy-taqqosiy, adabiy tahlil va strukturaviy tahlil usullari qo'llaniladi:

Tarixiy-taqqosiy metod – "Boburnoma"ning yozilish davri, Boburning shaxsiy hayoti va uning zamonasidagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bogʻliq holda asarning mazmunini tahlil qilish uchun ishlatiladi.

Adabiy tahlil – asardagi roviylik uslubi, badiiy vositalar, poetik iboralar hamda ifoda uslublarini oʻrganish uchun qoʻllaniladi.

Strukturaviy tahlil – "Boburnoma" matnining tuzilishi, uning narrativ shakllari va Boburning shaxsiy kechinmalari bilan tarixiy voqealar oʻrtasidagi bogʻliqlikni ochib berish maqsadida amalga oshiriladi.[4]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Zahiriddin Muhammad Bobur nafaqat yirik shoir va yozuvchi, balki keng bilim doirasiga ega, davlat arbobi va mohir sarkarda edi. Uning ijodiy merosida oʻzbek nasrining rivojida muhim bosqich sifatida tanilgan "Boburnoma" alohida oʻrin tutadi. Ushbu asar XV asr oxiri va XVI asr boshlaridagi Oʻrta Osiyo, Afgʻoniston va Hindistonning tarixi, geografiyasi, etnografiyasi, flora va faunasi, xalqining hayot tarzi va tiliga oid qimmatli ma'lumotlarni oʻz ichiga olgan. Shuningdek, Boburning ta'lim va tarbiyaga oid qarashlari ham mazkur asarda aks etgan.[5]

Boburning shaxsiyati oʻzi koʻp qirrali boʻlib, uning hayoti va faoliyati bugungi kunda muhim oʻrnak sifatida xizmat qilmoqda. Bobur umr boʻyi bobosi Amir Temur saltanatini qayta tiklashni maqsad qilib, oʻzining koʻplab shaxsiy istak va ehtiyojlaridan voz kechgan holda shu yoʻlda astoydil harakat qilgan. Eng yaqin qarindoshlarining fitnalari va xiyonatlarini kechirgani, dushmanlari bilan sulhga borishga tayyorligi, hatto oʻzining suyuqli egachisi Xonzodabegimni Shayboniyxon bilan nikohlashga rozi boʻlgani Boburning davlat manfaatlarini yuqori qoʻyganidan dalolatdir. U hukmronligi davomida turli millat va dinga mansub xalqlar oʻrtasida diniy va ijtimoiy ziddiyatlarni ahillik va oʻzaro tushunish bilan hal qilishga intilib, bagʻrikenglikka asoslangan siyosat olib borgan.[6]

Amerikalik tadqiqotchi Berk Boburning davlat boshqaruvidagi xizmatlari va shaxsiy fazilatlarini qisqacha, ammo aniq ifodalab, Boburning hukmdorlik usuli haqida shunday yozadi: "Boburshohga koʻra, fothlik va hukmdorlikda yuz ming usul qoʻllanilishi mumkin, lekin bosib olingan yerlarni talon-taroj qilishga aslo yoʻl

qo‘ymasdi”. Bobur o‘z asarida “Men bor haqiqatni yozdim”, deb ta’kidlaydi va omadsizlikka olib kelgan xatolarini ham yashirmaydi.

"Boburnoma" qomusiy asar sifatida keng qamrovli ma'lumotlarni taqdim etib, o'sha davr hayotini jonli va sodda tilda tasvirlaydi. Uning ichida xalq maqollari va hikmatli so'zlar keng o'rin olgan bo'lib, adabiyotshunos V. Zohidov ta'kidlaganidek, Bobur bunday iboralarni muvaffaqiyatli tanlab, ularni predmet va muhim ijtimoiy masalalarga bog'lay olgan. "Boburnoma" faqat tarixiy faktlarni sanash bilan cheklanmasdan, voqealar, jangu jadallar va yurishlarni jonli tilda bayon qilib, o'sha davrni yaqqol tasvirlaydi. Shu jihatdan, asar o'zbek nasrining yorqin namunalaridan biri hisoblanadi.[7]

Ingliz tarixchisi Elfiniston “Boburnoma”ni tarixiy yodgorlik sifatida yuqori baholab, unda Boburning zamondoshlari qiyofasi, urf-odatlar va intilishlari aniq va yorqin tasvirlanganligini qayd etadi. Bobur asarda O‘rta Osiyo, Xuroson va Hindiston geografiyasi, hayvonot va o‘simlik dunyosi haqida boy ma’lumotlar keltiradi. Hind shoiri Mulk Roj Anandning “Boburnoma bizning ham merosimizdir” degan so‘zlari bu asarning Hindistonda ham qadrli ekanini tasdiqlaydi.[8]

“Boburnoma” XVI asrdayoq fors tiliga tarjima qilinib, sharq mamlakatlariga tarqalgan va fors adabiyoti uchun yangi qadam sifatida e’tirof etilgan. Asar o‘zining jonli va sodda uslubi bilan keyingi tarixiy memuarlarning rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Bobur yaratgan “Boburnoma” tarixiy yodgorlik sifatida ham, keng qamrovli adabiy manba sifatida ham yuqori baholanib, unda ko‘plab tarixiy shaxslar, shoirlar, san’at ahillari, shoh va shahzodalar, amir va beklarning faoliyati haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Kishilik tarixida shaxsiy imkoniyat va iqtidorlari bo‘yicha kam uchraydigan siymolardan biri Zahiriddin Muhammad Boburdir. Shu ma’noda, Bobur buyuk podshoh, shoir, adabiyotshunos, etnograf va hayvonot hamda o‘simliklar olamini chuqur bilgan inson sifatida o‘z davrining ko‘p qirrali yodgorliklarini yaratgan shaxs sanaladi.[9]

"Boburnoma" asari tarixiy-memuar janrining yuksak namunasidir va undagi roviylik hamda adabiy uslub o'ziga xos xususiyatlarga ega. Asarni tahlil qilish natijasida quyidagi asosiy jihatlar aniqlangan:

Roviylikning shaxsiy xarakteri – Bobur o‘z asarida nafaqat voqealar guvohi sifatida ishtirok etadi, balki ularni shaxsiy his-tuyg‘ulari va kuzatuvlari orqali boyitadi. Bu uslub asarning jonli va ishonchli bo‘lishini ta‘minlaydi. Masalan, Bobur o‘zining hayoti va harbiy yurishlarini bayon etar ekan, voqealarni nafaqat tarixiy aniqlik bilan, balki badiiy joziba bilan ham tasvirleydi.

Adabiy uslubning poetik va tasviriyligi – Asarda badiiy ifoda vositalari keng qo‘llanilgan bo‘lib, unda metafora, tavsif, poetik iboralar va jonlantirish kabi san‘atlar uchraydi. Masalan, tabiat manzaralarini tasvirlashda Bobur poetik uslublardan unumli foydalanib, voqealarning estetik qiymatini oshiradi.

Til va uslubning soddaligi va ravonligi – "Boburnoma" sodda, tushunarli va ifodali tilda yozilgan bo‘lib, bu uni nafaqat tarixiy manba sifatida, balki adabiy yodgorlik sifatida ham qiymatliliğini oshiradi. Bobur turkiy tilning imkoniyatlaridan mohirlik bilan foydalanib, o‘z zamonasining ruhini aks ettirgan.

Subyektivlik va haqqoniylik uyg‘unligi – Bobur o‘z shaxsiy tajribalarini haqqoniy bayon etgan holda, tarixiy voqealarni ochiq-oydin tasvirleydi. Uning asari nafaqat shaxsiy memuar, balki aniq tarixiy dalillarga asoslangan manba hamdir.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, quyidagi natijalarga erishildi:

"Boburnoma" roviylik uslubi jihatidan o‘ziga xos bo‘lib, tarixiy voqealarni muallif shaxsiy tajribalar bilan boyitgan holda ifodalaydi.

Asardagi adabiy uslub poetiklik, jonli tasvir va badiiy san‘at vositalari bilan boyitilgan bo‘lib, bu uning estetik qiymatini oshiradi.

Til jihatidan Bobur o‘z davrining sodda va tushunarli turkiy adabiy tilida yozgan bo‘lib, bu uning keng ommaga tushunarli bo‘lishini ta‘minlagan.

"Boburnoma" nafaqat tarixiy-memuar janrining eng yetuk namunalaridan biri, balki adabiy yodgorlik sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqot "Boburnoma" asarining nafaqat tarixiy ahamiyatini, balki uning badiiy va adabiy yuksak darajasini ham ochib beradi. Boburning yozish uslubi va roviylik san‘ati adabiyotshunoslik hamda tarixshunoslik nuqtayi nazaridan yanada chuqur o‘rganilishi lozim.[10]

XULOSA

"Boburnoma" asari tarixiy-memuar janrining nodir namunasi bo'lib, unda roviylik va adabiy uslub o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Asarni tahlil qilish natijasida, Boburning voqealarni bevosita guvoh sifatida haqqoniy va samimiy bayon etgani, shuningdek, badiiy tasvir vositalaridan mohirlik bilan foydalangani aniqlandi.

Bobur asarda shaxsiy kechinmalari, tabiat va urush manzaralarini jonli va ta'sirchan tarzda tasvirlaydi. Uning adabiy uslubi soddaligi, poetikligi va tasviriy kuchi bilan ajralib turadi. Bu esa "Boburnoma"ni nafaqat muhim tarixiy hujjat, balki yuksak badiiy qiymatga ega asar sifatida e'tirof etishga asos beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Boburning roviylik uslubi subyektiv kechinmalar bilan tarixiy dalillar uyg'unligiga asoslangan, bu esa asarni ishonchli va o'qish uchun qiziqarli qiladi. Uning adabiy uslubdagi o'ziga xosliklari esa turkiy til taraqqiyotiga ham katta hissa qo'shgan.

Shunday qilib, "Boburnoma" nafaqat tarixiy voqealarni yorituvchi muhim manba, balki yuksak badiiy darajaga ega nodir adabiy yodgorlik bo'lib, uning roviylik xususiyatlari va adabiy uslubi keyingi ilmiy izlanishlar uchun ham dolzarb mavzu bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bobur Mirzo. *Boburnoma* – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2016.
2. Karimov, Naim. *Boburnoma va uning adabiy-estetik ahamiyati* – Toshkent: Fan, 2001.
3. Qosimov, Habibulla. *Boburnoma: Tarixiy manba va adabiy yodgorlik sifatida* – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.
4. Abduqodirov, Muhammadali. *Boburnoma: roviylik san'ati va tarixiy dalillar uyg'unligi* – Toshkent: Akademnashr, 2015.
5. Qayumov, T. *Bobur va Boburnoma: Tarixiy-memuar janrining o'ziga xos xususiyatlari* – Toshkent: Sharq, 2003.
6. Yusupov, Erkin. *Boburnoma tili va uslubi* – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
7. Qosimov, Begali. *Bobur – shoir va tarixchi* – Toshkent: Ma'naviyat, 2005.

8. Zohidov, Vohid. *Boburiylar davri adabiyoti* – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2012.
9. Alimov, U. *Boburnoma matnshunosligi va uning tahlili* – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
10. Xudoyberganov, Sh. *Bobur asarlari poetikasi* – Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2019.